

Kulturális jegyzetek

Egy játék természetrajza

A játék a demokratizmus jegyében folyik. Furcsa és szokatlan a játék, én úgy keresztelném el: *kiszorítósi*. A játék kezdeményezői abból indulnak ki, hogy csak tucatszámú művész képes — úgymond — olyan alkotásokat létrehozni, amelyek tükrözik a kort, a kor problémáit. A névsor persze csoportonként változik, a közös jelleg *mindössze* annyi, hogy egyformán türelmetlenek egymással szemben és egyformán tágkeblűek a csoporthoz tartozók esetében. Igen, minden irányzatnak joga, mi több: kötelessége, hogy kifejezze művészi programját, ezzel szintén segítve az egyéni életmű egészséges fejlődését. Már akkor, ha ez a program valós terv. Művészi és közéleti cselekvésre buzdít, s nem egyes-egyedül véd- és dacsözöveltség. Értsem a művész érthető, ám el nem fogadható önzését is. Hány és hány példát ismerünk az irodalomtörténetből, amikor az új esztétikai kategória érvényességéért folytatott küzdelem azzal kezdődött, hogy a klasszikus és az elődök tökéletes elutasítását követelték. Hogy azután rádőbbenjenek: a kultúra olyan folyamatosságot is jelent, amelyben az új minőség nem nélkülözheti az előzőket. Ismétlem: a művész, az alkotó indulata pszichológiailag elemezhető. Ez a kiszorítósi játék azonban többnyire az ő *nevükben* folyik, *valóságos érdekeik ellenében*. A rajongók által. A sznobizmus új változatainak a régi „fennkölttséghez” ugyancsak hasonlító módszereivel. Többnyire éppen a művészek igazi érdekeit semmibe véve.

Lássuk a „játékszabályokat”... Egyre-másra olvasom az úgynevezett kritikai írásokban, amelyeket inkább hódolatmegnyilvánulásoknak neveznék, hogy X. prózája az igaz mű, s ez egyszermind azt jelenti, hogy más műről, más alkotóról szólni voltaképpen szentségtörés. Aki mást csinál, mint X. — le kell szorítani a pályáról. Nem a dicséret hőfoka sérti a szememet, hanem a *kizárólagosság elvének érvényesítése*. Közönség és kritikus egyként esküdhet arra, hogy *számára* X. a legrokonszenvesebb alkotó. Ő fejezi ki gondolatvilágát, az ő kifejezési eszközei állnak a legközelebb művészi eszményeihez, ízléséhez, műveltségéhez. De miért szükséges ezt mások rovására tenni? Miért bizonyítaná X. nagyságát az, ha Y.-t leszorítjuk a pályáról? A demokratizmus nevében követelnek helyet X. számára a nap alatt — ha ugyan kell ezt annyira „követelni” —, s egyszermind közlik, hogy ez a demokrácia akkor reális, ha Y. száját betömjük. Mi több: Y. híveinek megszólalni sincsen joga... És ez nem valamiféle szükségszerű és elkerülhetetlen eszmecsereken zajlik, hanem kinyilatkoztatások alapján. *Főlösegek az érvek — a fontos a rajongás*.

Szándékosan nem említek neveket: sem az alkotókat, sem a rajongókat. A játék túlságosan népszerű, túlságosan elterjedt, semmint egyes publikációkra korlátozódna. Hadd utaljak arra, hogy mindinkább sajnálatos gyakorlattá lesz a magyar irodalmi folyóiratok esetében — *tisztelet a kivételnek* —, hogy nem az irodalmi termés *egészében* gondol-

koznak, nem arra törekszenek, hogy olvasóikat a magyar kulturális élet *teljességéről* informálják, erről a teljességről nyilvánítsanak kritikai véleményyt, hanem csupán meghatározott körről írnak. *Mások rovására*. A képzőművészeti életben tájékozottabbak több példát említhetnek hasonló jelenségekről. Egy könyvről négy-öt recenziót közölni, de más irányzathoz tartozó íróról egyszerűen hallgatni — ez nem jelenti a magyar szellemi élet demokratizmusát. Sőt végeredményben a körülrajongott szerzőnek sem tehet jó szolgálatokat, éppen a mértékvesztés veszélye okán. Ez az, amit *kiszorítósinak* neveznek.

... És még egy óvatos megjegyzés. Az sem hasznos, ha szellemi életünk — durván számítva — két csoportra oszlik. Vannak olyan szerzők, akikről írnak, akikről beszélnek — és vannak olyanok, akikről nem *mu-szaj* írni, akik hiányolni kénytelenek a bírálókat, az értő (segítő vagy méltányoló vagy igazságosan elmarasztaló) elemzést. Még azt is megkockáztatnám, *hogy bizony nagyon sokszor a realista próza új termése kerül ebbe a hátrányos helyzetbe*. Mert nem divat a realizmus? Vagy éppen a realizmussal kellene kiszorítósi játszani? Tudom azt is, hogy az igazán jó alkotás előbb-utóbb kivívja az elismertetést, előbb-utóbb eljut a közönséghez. Viszont azt sem felejtsem el, hogy korántsem közbömbös tény — sem az alkotó, sem az irodalmi élet, sem a közönség szempontjából —, hogy milyen tág az az idő, amíg a „befogadás” megtörténhet. Hiszen a kritikusoknak a jószolgálatára ezen a területen ugyancsak szükség van. A félreértések elkerülése végett ideírnám, hogy a realizmus nevében is történhetnek visszaélések, mint bármely más művészeti irányzat képviselői között. Itt ugyancsak előfordulhat, hogy a realizmus igaz elvei jegyében a tehetségtelenség keresi önmaga mentességét.

Mégse folytassuk ezt a kiszorítósi játékot. Kivált ne a művészeti élet demokratizmusá jegyében. S mindenestre legyen annyira jövőbe tekintő a kultúra munkása és a közönség egyaránt, hogy tiltakozik a kiszorítósi minden formája ellen. Az *utóbbi negyedszázad magyar kulturális politikája ugyanis azért szerezhetett tekintélyt, azért mutathat fel annyira eredményes alkotást, mert az igazi szocialista és humanista értékek teljes befogadására mutatott készséget, s példát is nyújtott erre*.

A harmadik fordítás

Idestova fél éve ismerem Veress Miklós munkáját, *Vlagyimir Majakovszkij* Lenin-poémájának új fordítását, amely most jelent meg a *Szovjet Irodalom* februári számában. Mint ismeretes, ennek az elbeszélő költeménynek eddigi két magyar átköltését ismerhettük. *Radó György* közvetlenül a felszabadulás után fordította le Majakovszkij halhatatlan remekét, később ő maga átdolgozta korábbi munkáját, s nyilván nem kevesen akadnak e honban, akik — az iskolából, a különböző ünnepekről emlékezvén — egy-két sorát kívülről tudják. Aztán *Eörsi István* tolmácsolta e művet egy újabb Majakovszkij-válogatás számára.

Most felvetődhet, hogy ugyan mi szüksége lehet egy nemzeti kultúrának olyan erő kifejtésére, netán erőparlásra, amikor harminc éven belül harmadszor rugaszkodnak neki költők egyugyanazon feladatnak?

A kérdés annál indokoltabb, mivel azt is tudjuk, hogy bármennyire jelentősek eredményeink a klasszikus orosz és szovjet költészet magyar nyelvű megszólaltatásában, adósságunk ugyancsak akad. Egyebek között a húszas-harmincas évek lírájának megszólaltatásában vagy a háborús nemzedék immár lezárt életművének alkotóinak bemutatásában. Aztán szembe kell néznünk azzal az *előítélettel*, amely valamikor az ötvenes évek elején terjedhetett el, ugyancsak szimplifikálva a költészet hivatását és eszközeit, amely szerint: *Majakovszkij egyszerű költő*. Az igazság kedvéért hozzá kell tennem ez utóbbi tételhez, hogy a tévképzet részint a sok-sok rossz magyar Majakovszkij-fordításra alapozódott.

A Lenin-poéma három magyar változata — egyebek között — bizonyíthatja, hogy Majakovszkij mennyire *bonyolult* költő volt. Durvábban fogalmazva: milyen *nagy* költő volt, aki nem elégedett meg azzal, hogy Leninről és az ország szocialista jövőjéről szóló álmait örökítse meg a gyász pillanatában, hanem ezt az orosz nyelvészlet minden rétegének megmozgatásával tette, költői erejének teljességét „bedobva”. S ha valamelyik olvasóm nem találja az előbbi kifejezést („bedobva”) megfelelően méltóságteljesnek, Majakovszkijhoz, illetve a vállalkozáshoz illőnek, Veress fordításához fordulhatok bizonyításért. Mert Veress jól érezve az orosz eredeti stíluslehetőségeit, a forradalom estéjén így beszélgeti szereplőit: „*Eltársak, maguk mit gatyáznak! Nincs lazálás!*...” S tessék nekem, amikor így kérdez magyarul a költő: „*A sírok hasbeszéde kiket átkoz?*...”

Majakovszkij poémáját a kortárs költészet hasonló témájú termékeinek többségétől ez az életközelség különböztette meg jótékonyan. Persze, ez a minősége a poémának korántsem korlátozódott a nyelvre, inkább az volt a lényege, hogy Majakovszkij nem annyira Lenin személyiségének megjelenítését tűzte ki célul, hanem azt akarta megmutatni, hogy a *lenini gondolat* miként él benne, kortársai-ban, s miként kell tovább élnie a jövőben. Idézném a poéma záró négy sorát: „*Proletárhad, rended legyen szigorú! / Eltjen a közelgő forradalom, ha igazom terem! / Ez lesz az egyetlen igazi háború, / amit csak ismert a történelem*.” Igen, ez a majakovszkiji magatartás lényege, s ennek kibontására törekedett a harmadik magyar fordítása a poémának.

Nem fölösleges kísérletezés, ha a világirodalom nagy alkotásai időről időre új magyar fogalmazásban jelennek meg. Kivált, ha az új fogalmazó (jelen esetben Veress Miklós) olyan költő, akit Majakovszkij hajdani gondolataihoz hasonló gondolatok foglalkoztatnak. A magyar műfordítás gyarapszik ezzel. A magyar olvasóközönség nyeresége ez, mert újra oda kell hogy figyeljen a kor szocialista világirodalmának egyik rendkívül lényeges alkotására. *Az eredeti művészi rangján*.

E. Fehér Pál